

BÁLINT PÉTER

Egy kretén vallomásai

(REGÉNYRÉSZLET)

„Nos, talán már öt éve, pontosan nem tudom, hogy állás nélkül vagyok, bolyongva szerteszét. Mármost azt mondod: 'azóta hanyatlottál, megtörtél, nem tettél semmit'.

Ez valóban igaz?

Az igaz, hogy néha csak a darabka kenyeret szolgáltam meg, máskor meg kegyelemből adott egy barát. Úgy éltem, ahogy éppen jött, jól vagy rosszul. Az is igaz, hogy sokak bizalmát elvesztettem, igaz az is, hogy pénz dolgában szomorúan állok. Igaz, hogy ami a kenyérkeresetet illeti, időt vesztettem, és igaz az is, hogy tanulmányaim meglehetősen szomorú és kétségbeejtő állapotban vannak, és hogy több, végtelenül több, ami hiányzik, mint amim van. De nevezhető ez lesüllyedésnek, nevezhető semmittevésnek?

Talán azt mondod: miért nem folytattad egyetemi tanulmányaidat, amit szívesen vettek volna? Erre semmi mást nem válaszolok, mint azt, hogy ez túlságosan drága, és az a perspektíva, amit tanulmányaim folytatása jelentett volna, nem jobb, mint a jövő, amelyhez az az út vezet, amelyiken most megyek.

De ezt az utat, amelyiken most járok, meg kell tartanom. Mert ha nem tenném, ha nem tanulnék, ha nem iparkodnék, akkor elvesztem. Akkor jaj nekem.”

Félbehagyott tanulmányaim érdeklődésem határozatlanságáról és korai hanyatlásáról árulkodnak. Tudom, hogy elpazaroltam mindenemet: az apai örökségemet és tehetségemet, melyben rajtam kívül senki sem hitt. Persze, az elmúlt negyven év alatt, nem is csináltam semmi rendkívüli dolgot, amivel kiérdemelhettem volna, hogy mások felfigyeljenek rám; de vártam a pillanatot, amikor megmutathatom, mit is érek valójában. Akkoriban még úgy gondolkodtam, hogy érdemes kitüntetni magam, hogy elnyerjem a világ megbecsülését. Kerestem a helyemet (némelyek szerint túlságosan is sokáig és hasztalanul, de kiváltságos helyzetem miatt ezt a semmittevést is megengedhettem magamnak), s igyekeztem olyan területet találni, ahol kibontakoztathattam volna képességeimet, melyek létezésében szinte mindenki kételkedett környezetemben. Talán csak a mama táplált magában reményeket velem kapcsolatban; igaz, semmilyen konkrét elvárást nem fogalmazott meg, egyszerűen csak úgy gondolta, egy tehetős és művelt polgárgyermek, akinek nincsenek anyagi gondjai és kedvére válogathat a hivatások között, bármikor azzá válhat, amit a sorsa

tartogat számára. Az idő a malmára hajtja a vizet. Sem a lélek- és tudatmélyi áramlásokról, a hordalékok torlódásáról hírt adó pszichológia, sem az irodalom nem tudta megváltoztatni szalmaláng természetemet. Pontosabban naiv voltam és a végtelenségig rajongó, s ha csatlakoznom kellett valamiben vagy valakiben, szinte búskomorságba estem, bezárkóztam a szobámba, s napokig nem lehetett velem szót váltani; később, megrendüléseim során, eltűntem, mint a kámfor, s napokig ittam elkeseredésemben, úgyhogy ágról szakadt állapotban kerültem haza.

Amikor az orvosi egyetemet otthagytam, a pszichológia azzal kecsegtetett, hogy megismerhetem természetem rejtett vonásait, no és persze azokat az ösztönös és mély értelmű reakcióimat, melyeket rendre kiváltak belőlem a szűnni nem akaró konfliktusaim. Én ugyanis hadban álltam a világgal, ma már inkább csak hadilábon. Nem vágytam semmiféle kétes dicsőségre; a nőket, mint a férfiasság kétségkívüli bizonyítékát, nem óhajtottam birtokolni, a karok és combok kavalkádja sosem váltott ki bennem erős vonzódást; a gyermekeket pedig csak nyűgnek gondoltam. Nem hittem el, hogy ami jó az emberek többségének, feltétlenül elfogadható a számomra is; nem óhajtottam senki zászlaja alá vonulni, hogy a sokaság nyújtotta biztonságban elszürküljek; nem kerestem senkivel sem az elvi egyetértést, magam kívántam megszabni a játékszabályokat, s ez ment is mindaddig, amíg a mama burkában élve függetleníteni tudtam magam a külvilág elvárásaitól és szorításaitól. A biztonság elvesztése persze ezernyi kezelhetetlen konfliktushoz vezetett: legtöbbször a pénzhiányból vagy a pénz ésszerű beosztásának nem ismeréséből fakadt; s bár egykori naivitásomat a bőséges tapasztalat szertefoszlatta, mégis, rendre ugyanazokba a csapdákbá sétáltam bele.

Az irodalmi művek némelyike rokonlelkek fájdalmas vergődéseibe, reménytelen kiütkeresésébe avattak be, s hajlandónak mutatkoztam elfogadni az író által felkínált játékot, nem kerestem valóságot a látszat mögött, hagytam, hogy a művi érzések és alkotói érvelések elzsongítsák idegeim éberségét, s néhány órára olyan hatással voltak rám, mintha gyógyszerrel szedáltak volna le. Nyughatatlan természetemet ismerve, a mama megengedte, hogy semmittevés-sel, vagyis olvasással üssem el tengernyi szabad időmet; sőt, egyenesen bátorított is a csendes töprengésre, mert ilyenkor nem kellett tartania önpusztító tobzódásomtól. Elmerültem a szövegekben, mindenütt azt kutattam, mit hasznosíthatnék a magam javára, képességeim kibontakoztatására; kedvemet leltem az életfelfogásomtól és ízlésem-től eltérő gondolatokkal való vitatkozásban, a közönséges szemfényvesztés lefülelésében, a megválaszolatlanul hagyott kérdéseken merengésben. De az évek során türelmem egyre fogyatkozott. Egyre gyakrabban fordult elő, hogy fellapoztam egy ígéretesnek tűnő kötetet (apám közel hétezer példányos könyvtára számos ilyet tartogatott), s mint az ingyencek, lassan böngészve kóstolgattam az egyes bekezdéseket, aztán újabb

csemegére vágyva előre-hátra lapoztam a könyvben, de többnyire csalódottan csuktam be, egyszer s mindenkorra leszámolva az olvasása folytatásával. A krisztusi korhoz elérkezve, már nem éreztem ugyanazt a fokozott késztetést, izgatott várakozást, csillapíthatatlan ópiuméhséget a könyvek olvasása iránt, mint kamasz koromban; mintha megcsömöröttem volna a betűktől, vagy épp ellenkezőleg, valami pótolhatatlan hiányérzet hatalmasodott volna el bennem. Sokszor pedig az őszintétlenség, a mesterkélttség, a divatnak adózás szegte kedvettem, s elképedve olvastam azokat a dicshimnuszokat, melyeket neves tudósok zengedeztek az általam feledhetőnek vélt könyvekről. Persze volt idő, amikor meglehetősen sok időt töltöttem mindkét tudomány elméleteinek tanulmányozásával; még azt sem állíthatom, hogy némely híresség ne érintett volna meg. Olvasásuk fellelkesített, egy-egy megállapításuk termékeny vitára serkentett, sebtében papírra vettem hát néhány kusza gondolatot, melyektől azt reméltem mozgásba lendítik a képzeletemet, formába öntik mindazt, ami körvonalazatlanul kavargott bennem, ám telt-múlt az idő, s nem történt semmi. A kezdeti lépések megtétele ellenére hiányzott valami, ami további cselekvésre ösztönzött volna, s olyan elszántságot vált ki bennem, minék következtében komoly erőfeszítés kifejtésére szántam volna el magam. Állhatatosságból elégtelenre vizsgáztam; az sem hozható föl mentségként, hogy soha semmiért sem kellett megküzdennem.

Önelemező alkat vagyok; tapasztalatból tudom, hogy az élveboncolás paszszív szemlélődésre és bezárkózásra készíti az embert, s olykor persze arra is, hogy elméleteket gyártson önmaga igazolására. Komor hangulatomban felmentést adok minden olyan tettemre, melyek sokak belém vetett bizalmát megrendítették. Kevesek bizalmára tartottam számot, mivel megtapasztaltam, hogy az emberek gyakorta átlépik a meghitt és tapintatos viszony határát, s valamiféle rossz hajlamnak engedve, bizalmaskodásba kezdenek, hogy a lehető legőszintébben tárjam föl előttük titkaimat és bensőmet, ám az első adandó alkalmat megragadva elárulnak. Nem tudom miért, talán a mérhetetlen elszigetelődés, az egymás közt ellehetetlenülő közlekedés, vagy az érdektelenség okán, mindannyiunkban él a vágy a bizalom helyreállítására, de őszinte törekvésünk ellenére éppoly balgán játsszuk el a kínálkozó lehetőségeket, mint a csínyéért feloldozást nyert gyermek szavahihetőségét az újabb gonoszságával. Érthetetlen a számomra, hogy amit oly buzgalommal kívánunk helyreállítani, miért szenved csorbát minduntalan. Titkaink kibeszélési kényszere, másokkal való megosztása elemi erővel működő vágy, mely nem számol azzal, hogy bajt okozhat saját magunknak, s időnként jobb volna a szélnek vagy a tengernek megnyilvánulnunk, mintsem embertársainknak, akik mások bizalmát a mi elárulásunk révén akarják megszerezni. Azon kevesek, akik bírják bizalmamat, és bizalommal vannak irántam, megbocsátanak botlásaimért. Egyébiránt mester vagyok az öngazolásban és elméletgyártásban; mások kevésbé igényesek és

türelmesek a rólam való ítélkezésben. Nincs hát miért megfelelnem elvárásaiknak, egyébként sem hiszem, hogy hajlandók volnának megváltoztatni kedvezőtlen véleményüket személyemet illetően. Igen gyakran tettem próbára őket: mindhiába. Lesüllyedt embernek tartanak, akitől nem várható semmi meglepetés; azért néha tudok meglepetést okozni, legalábbis törekszem rá. Bár mostanában jóval több meglepetést okoznak egykori barátaim és ellenségeim nekem, mint én nekik; s nem is könnyű eldönteni, hogy ki bukott mélyebbre az élet csábításaiknak engedve. Igaz, nem vágytam olyan magasságokba, ahonnan nagyot lehet zuhanni; ellenben szerettem volna olyan mélységeket bejárni, ahol, akár az örület kockáztatásával is, ráakadhattam volna a képzeletem működését gátló tényezőkre, mert minden áron kiiktatni akartam valamennyit, hogy aszociációs képességem olyan szabadon csapongjon, mint a szédület idején.

Az egy dolog, hogy valamelyik váratlan és kibogozhatatlannak tűnő reakcióm okát igyekszem megtalálni, nem ritkán még az évekkal korábbiakét is; ennél is fontosabb az, hogy miképpen sikerül visszaállítani elveszített lelki békémet. Sokat fejlődtem az önbékéltetésben azáltal, hogy rendszeresen számot vetek tapasztalataimmal. Az önfaggatás idején persze mindig felerősödnek szorongásaim és félelmeim attól, hogy olyasmit követhetek el, ami könnyen végzetes lehet. Mondjuk, ismét összeállok egy nővel, mint a mama halála után tettem, s a családi kényelemre, az otthon biztonságára vágyva hagytam, hogy az a számító néember minden mozdítható pénzem elvegye tőlem, anyám egyetlen megmaradt nyakláncát kivegye tárcámból, és lánya nyakába akassza előttem; s egy reggel, mivel akkor nem voltam hajlandó eladni lakásomat, úgy rúgjon ki otthonából, ahogy rühös kutyát szokás. Vagy újból kiutazom a volt feleségemhez, s a fiammal való együttélésre hivatkozva könyörögni kezdek neki, hogy fogadjon vissza, noha ezerszer megírta és elmondta, visszanyerte az önbecsülését amióta távol él tőlem, és csak a szakmai karrierjével kell törődnie, a fiamnak pedig előnyére válik, hogy nem lát napról napra mélyebbre süllyedni. Nem hiszem, hogy a fiam gyűlöletet vagy megvetést érezne irántam; érettségijéhez közeledve éppoly biztonságra vágyó és rebellis alkatú fiatalember vált belőle, mint amilyen jómagam is voltam a mama oltalmában. Egyre több vonásában hasonlít rám, ezért igyekszik távol tartani őt tőlem az anyja, aki a példámra hivatkozva, határozott kiállásra és kitartásra szorítja nevelési elveivel, mintha az örökölt géneket oly egyszerű volna megváltoztatni. Abból gondolom, hogy némi igazam lehet, amit a fiam írt egy bizalmas levelében a mamáról, aki képes volt elfogadni habozásaimat és olykor ellentmondó céljaimat is, noha látta hova vezet a gatyázás, a semmittevés. „Vannak elképzeléseim – írja –, igaz, egyike-másika eléggé ködös és bizonytalan is. Néha úgy hiszem, hogy valóban belső építész szeretnék lenni, ha anyának beszélek e tervemről, boldogságot látok az arcán. Máskor sokkal több vágyat érzek arra, hogy szociológus

legyek, vagy filozófus, hogy minél alaposabban megismerjem a kisemmizettek életkörülményeit, vagy az eltérő nyelvet beszélő népek kommunikációs lehetőségeit. De erről hallani sem akar jóanyám, pedig kitűnő dolgozatokat írtam e témában, a tanárom meg is dicsért. Mit gondolsz, melyik stúdium lenne célravezetőbb a számomra?”

Végzetes dolgon persze mások mást értenek. Tudom jól, hogy ismerőseim és ellenségeim egyaránt gyakorta hangoztatják: öngyilkosságra hajlamos alkat vagyok. Nem sietek meggyőzni senkit sem ennek az ellenkezőjéről. Talán az önpusztítás és önveszejtés fogalmát tévesztik össze mindazok, akik idő előtti halálomat várják, s talán még fogadásokat is kötnek egymást közt arra, miképpen végzem majd az életemet. Egy vonat kerekei alatt, esetleg az aszfalton kiterítve, vagy az elmeklinikán. Ez utóbbi nem teljesen ismeretlen előttem, egyszer-kétszer megfordultam ott, ahol egy művelt elmeorvosnak köszönhetően meghiggadtam, és beszélgetéseink nyomán újra visszanyertem életkedvem és önbecsülésemet. Sokan úgy vélekednek az elmeklinikáról, mint egy zsákutcáról, vagy varsáról, melybe belekerülve, végzetesen ottreked az áldozat. Kevesen tudják, hogy a kezelték közül többen is önszántukból térnek vissza a szédület idején, hogy feltöltődjenek, orvosaikban nem az ellenséget látják, hanem az utolsó reményszikrát, mely életre lobbantja őket. Ha egy kicsit is ismernének, könnyen beláthatnák: gyáva vagyok végezni önmagammal, s ha olykor messzire is merészkedem az önpusztításban, tudok megálljt parancsolni szenvedélyeimnek. Nem félek a haláltól, ugyan, köpök erre a világra, semmi keresni valóm benne; ha nem varázsolom el magam olykor, az életörület elviselhetetlennek tűnik. Ma, hogy egykori professzorom, Leitner úr magántitkáraként újra nyugalomra és otthonra találtam, s könyvtárában időzve képes vagyok leírni egy-egy gondolatot, melynek fedezetét saját kínlódásaim és kétségeim, vergődéseim és kényszerű vargabetűim adják, s nem kényszerülök rá, hogy filozófusoktól vegyek kölcsön olyan téziseket, melyek nem esnek egybe tapasztalataimmal, megnyugvással viselem el napjaimat. Nem várok segítséget és megértést senkitől sem, így nem is csatlakozom embertársaimban, akik súlyos árat fizettetnének velem törődésükért. Megtanítottak rá, hogy magam oldjam meg a nehézségeimet, s belássam a közmondás igazságát: segíts magadon, és az Isten is megsegít.

Őszintén megvallhatom magamnak, sohasem kísértett meg komolyan az öngyilkosság gondolata. Azt hiszem, mindenfajta életundorom és feleslegesség érzésem ellenére is jobban ragaszkodom az életemhez, minthogy önszántamból föladjam. Negyvenedik életévem betöltése után nem akartam sürgetni a napok múlását, s mivel egyiktől sem vártam semmi meglepőt, vagy csodát, saját értékükön kezeltem valamennyit. Meglepetésemre ez a látszólagos közömbösség vagy egykedvűség olyan értékeket mutatott meg számomra, aki kevés érték maradandóságában és érvényességében hittem, amelyek megcáfolták kis-

hitűségemet, s azt mondatták velem: minden nap megérdemli, hogy megéljük. Nem a haszonszerzés vagy élvezkedés okán, még csak nem is azért, mert az öregedéssel együtt életbölcességünk elmélyülésében hiszünk, sokkal inkább képzeletünk tornáztatása és az emlékezés során felszabaduló belső energiánk átadása jelenti azt a kevés örömet, ami arra késztet, hogy ezt állítsam. Meglehet, e töredékek másoknak semmit sem jelentenek, nekem híradások életösszönöm és emlékezetem működéséről. Ha nem lennék meggyőződve arról, hogy holnap egészen másképp, más kiindulási pontból közelítve és megvilágítva látom magam; s arról, hogy megéri a fáradságot újból és újból elemezni azt, amilyennek látom és amilyennek láttatni igyekeztek velem egykori önmagam, még ha gyakorta hasonló következtetésekre is jutok, talán semmiféle erőfeszítést sem tennék egy elfogadható kép fölvezetésére, miként sokáig nem is tettem kreténségemet bizonyítandó.

Nem elképesztő hazugság ez a részemről? Nem az hívja ki maga ellen ily megveszekedett módon a sorsot, nem az kacsingat a halálra oly bátran, mint látszatra én, aki reménykedik abban, hogy valamiféle reménysugarat talál az életben? „Értelmetlen nyafogás mindez. Egy célját vesztett, vagy értelmes útra sohasem talált ember kifogáskeresései és kertelései ezek a mondatok” –, mondhatják önelégülten, akik legyintenek rám. Ilyesféle igazságokat jobbára csak azok hangoztatnak, akik pontosan tudják, melyik kikötőbe óhajtják kormányozni sajkájukat, és elhiszik, hogy révbe is érnek. De vajon nem a hozzám hasonlóak (bízást kreténnek és élhetetlennek titulálható egyének) vannak-e többségben a világon? A magabiztos, törtető, nem mindennapi becs- és bírvágygal rendelkező embertársaim szánalmasnak tarthatják a fajtámat. Nekik nincs is semmi mondanivalóm. Azokkal sincs mit kezdenem, akik vakbuzgón, vagy számításból hisznek Istenben; hathatós mákonyra találtak, egyedül az üdvösségükre van gondjuk, tegyenek belátásuk szerint. Azokkal megint csak nincs semmi dolgom, akik elég rátermettnek és erősnek hiszik magukat, hogy az aprólékosan átgondolt élettervüket valóra váltsák, legyen az bármilyen természetű is, s képesek beosztani kitartásukat, megőrizni a sikerbe vetett reményüket, újra és újra megtalálni az előrejutáshoz szükséges lendületet. Engem kizárólag csak azok az emberek érdekelnek, akiknek sehol a világon nincs érdekszövetségük: az „élhetetlenek”. Azokról és azokhoz szólanék, akiknek valamilyen oknál fogva esélyük sincs arra, hogy elviseljék az úgynevezett „életrevalók”, a posztjukhoz és kiváltságukhoz ragaszkodók, az önmagukkal elégedettek terrorját. Azt a tapintatlan pökhendiséget, mellyel szeretik kioktatni a náluk gyöngébbeket, holott lehet, hogy pusztán arról van szó, az élhetetlenek gátlásai és reflexei még természetesen működnek.

Egy levélborítékban alig tucatnyi fényképre bukkantam a minap; talán a családi otthon felszámolásakor mentettem meg őket az enyészettől: szigorú

válogatás után a többbit mind tűzre vettem. Jobb, ha az ember gyökerestől irtja ki magából múltja fekélyeit, mintha évekig magával és magában hurcolja a rákfenét. (Egyébként erre az élveboncolásra szolgálnának az irkámba körmölt töredékek is). A mama kartondoboz számra őrizgette a felvételeket, a ruhászekrény aljában és a spájz polcain rejtegette valamennyit, a kihajításra ítélt lim-lomok és a befőttesüvegek között. Hála istennek, feledékenységének vagy tapintatának köszönhetően, megkímélt attól, hogy bizonyos alkalmakkor elővegye e dobozokat, és kellemetlen szájízűt okozó nosztalgiazás közepette viszont kelljen látnom egykori önmagunkat. Hamis ábrándjaink és a boldog család illúziójának lenyomatát, mely – attól, hogy az évek hosszú során megbarapult a fénykép –, még az időtlenség érzetét is kelti. Undorító lett volna gatyázásaink történetét fölleveníteni.

A mama szenvedélyesen szerette megörökíteni a családi utazások feledhetetlenek vélt pillanatait, mintha bizonyítani akart volna valamit: talán az összetartozásunkat, talán azt, hogy megengedhetünk magunknak afféle fényűzést, hogy bejárjuk Európát, felkutatunk minden helyet, ahol a „magas kultúrának” valamilyen csodálatra méltó öröksége található. Apám persze az orra alatt morgolódott azért, hogy a legképtelenebb helyeken, a legelképesztőbb pózokba kellett merevednie, amíg a mama megtalálja a helyes fényviszonyokat, beállítja a lensét és eközben utasításokat ad, akár egy filmrendező a kamera mögött állva a botladozó színészeinek. Noha cseppet sem volt új és szokatlan ez a helyzet (mert, ha emlékezetem nem csal, a mama egész életében kénye-kedve szerint osztotta ki ránk a különféle szerepeket és a hozzájuk illő kosztümöket), időnként mégis ellenállást tanúsítottunk. Ilyenkor megszeppent, visszakozót fújt, tapintatosan hagyta önbecsülésünket éledezni, hogy a következő pillanatban a leghatározottabban érvényesítse akaratát felettünk.

Ezek az utazások is rendre úgy történtek, ahogy magamagában eltervezte; igaz, olykor egy-egy váratlanul kínálkozó lehetőség, szeszélyes elhatározás, esetleg egy korábbiak felülvizsgálata okán némi spontaneitás is vegyült döntéseibe, de a kezdeményezést sosem engedte ki a kezéből. Visszaélt azzal a kiváltságával, hogy valóságosan és képletesen is a sofőrünk volt, s mi nem igen gyakorolhattunk befolyást az általa választott úti irány megválasztására. „Jaj, csak még egy kicsit legyetek türelemmel, Provence minden zugában csodát láthattok. Tudom, hogy szörnyen melegek van, s unjátok is a zötykölődést, de még egy kevés kitartás, megéri a fáradságot. Különben is rám bízátok magatokat, nemde”, s amint az autóval beértünk Arles-ba, majd Saint-Rémybe, szinte repült a boldogságtól, hogy oda vihetett bennünket, ahová apámmal együtt vágyakoztunk, Van Gogh leveleit olvasva. Máskor meg Itália városait kerestük föl, egy korábbi ígérete szerint, a mamára nem volt igaz a mondás, hogy kifogyhatatlan az ígéretésből. Mindig megtartotta a szavát: ritka erény a világunkban, magam sem tudtam maradéktalanul elsajátítani. Apámat hol

egy Donatello, hol pedig egy Verocchio szobor előtt állva kapta le, épp amint elmélyed a formák tanulmányozásában, s ki tudja milyen anatómiai részletek ellenőrzésében. „Ó, apád nagyon hálás volt ezekért az utakért. Magam találtam ki, hogy hová is szeretne menni, sosem fogytam ki a meglepetésekből. Ismerem, ezt teszik az együtt töltött évek, minden vágyát, s azon voltam, hogy a tőlem telhető módon teljesítsem valamennyit. Örömmel tettem eleget kötelességemnek. Az egész életem általatok nyert értelmet” –, visszhangzik fülemben. Bizony nehéz és bajos volna eltagadni ez utóbbi kijelentése érvényességét; hiába is vonnám kétségbe, hogy mérhetetlen önfeláldozásról tett tanúbizonyságot; hiába kisebbíteném erőfeszítéseinek értékét, nem volnék őszinte magammal. Vajon mi hasznom volna efféle hazugságból? Sokkal kíméletlenebbül számolhatok le emlékével, ha őszintén beszélek, mintha álságos szavak mögé rejtem valódi érzéseimet. Szenvetünk olykor zsarnokságától és örökös gondoskodásától, való igaz; de a mama legalább úgy szenvedett a felismeréstől, hogy nélküle életképtelenek vagyunk. Felmérte, hogy semmilyen erőfeszítés árán sem képes változtatni jellemünkön, s ha egyszer magunkra maradunk, a vagyonunk (mely nyugdíjazásuknak és az én semmittevésüknek köszönhetően egyre apadt), önmagában nem lesz képes megakadályozni, hogy ne ismerjük meg a fizikai nyomorúságot. Mily pontosan látta a jövőt! Mivel nem tudtam apámról gondoskodni: rendszeresen etetni, és tisztába tenni, a nap minden percében mellette lenni, és lesni lépteit, idegenekre bízta a szeretetotthonban, ahol semmivel sem bántak vele jobban, az egykori orvosprofesszorral, mint akármelyik mezei halandóval. Eleinte gyakran meglátogattam, na jó, mondjuk kéthetente, de hogy érkezésem és távozásom is hidegen hagyta, a mamáról sem lehetett vele diskurálni – egyébként semmiről sem –, s csak némán ültünk a park egy zugában, és idegenként bámultuk egymást, elmaradoztam. Nem éreztem különösebb lelkiismeret furdalást hűtlenségemért; ma sem gyötöröm magam kínos magyarázkodással. Főlösképpen belegabalyodnék. Egyébként is lekötötte minden időmet az életem szervezése, s az, hogy előteremtsem a pénzt olyan dolgokra, melyekre korábban nem kellett költeni, hiszen a mama elvégezte a háztartási teendőket. A két lakás számlái, a ki nem fizetett örökösödési adó késedelmi kamatai és adósságaim tetemes összegre rúgtak, s mivelhogy két hónap leforgása alatt nem maradt mozdítható tárgy egyik lakásban sem, az autón is igen hamar túladtam, kénytelen voltam az első vevővel megkötni az adásvételi szerződést a kisebbik lakásra, hogy mindenkit kifizethessek. Elmondhattam magamról, amit Vincent leírt a testvérének: „*úgy éltem, ahogy éppen jött, jól vagy rosszul*” –, többnyire persze rosszul, s nekem még kegyelemből sem adtak kenyeret.

Ha ma, józan fővel számot vetek kiszolgáltatottságunkkal, azt is meg kell említenem, hogy az elkényelmesedésen túl, volt egy másfajta jellemtorzító hozadéka is a mama gondoskodásának: sohasem kellett mérlegelnem egy elhatá-

rozásom vagy tettem következményeinek a súlyát, a felelősség terhét levette a vállamról, ugyanakkor biztos lehettem abban, hogy ha nem is mindig kedvezően, de bizonyosan megnyugtatóan intéződnék el kényes dolgaim. Ennek a gondoskodásnak köszönhetem, hogy felnőtt fejjel is beértem annyival: elég csak álmodoznom valamiről, álomom valóságtartalma és valóra váltásának módja hidegen hagyott. Nyíltan kimondom, egy idő után már nem is állt más a szándékomban, mint álmodozni akármilyen képtelen dologról; élvezni, hogy álomban sikerül biztosan célba érnem, és semmiféle meglepetés nem érhet, mivel elég megszakítanom a kedvezőtlen irányba haladó történet menetét, bizonyos elemeket felcserélni, máris kívánságom szerint alakul a történet. Álomban sem voltam más, mint egy mániákus álmodozó; arról álmodtam, amiről álmodni szerettem volna; képzeletbeli életemben nem szenvedtem hiányt, s éppolyan sikeres rendező voltam, akárcsak a mama. A sikeres álmok, mondanom sem kell, alapvetően változtatták meg viszonyomat a valósággal és annak talmi értékeivel szemben. Nem létezett ugyanis olyan cél, mely álombeli másom számára elérhetetlennek tűnt volna, s ha szándékomban állt egy kicsit kínozni önmagam, hogy szenvedjek, amire kapható voltam, vagy hogy megnehezítsem az öröm beteljesülését, amiben persze biztos lehettem, késleltettem a megoldást, mesterséges akadályokat gördítettem a boldog befejezés elé, hogy annál nagyobb hévvel vágyakozzam a rafinált módon kiagyalt és tökéletes végre. Álomban mindenkit és mindent a befolyásom alatt tarthattam, birtokomban tudhattam a világot. S ha jobban belegondolok az általam teremtett helyzet képtelenségébe, bátran állíthatom, én, aki valójában a semmit birtokoltam, semmivel sem vagyok oktondibb és szánalmasabb teremtés azoknál, akik ténylegesen kezükben tartják a világot, s azt hiszik, ha már egy-egy döntésükkel megváltoztatják embermilliók sorsát, a mindenséget birtokolják, miközben rettegnék egy elmebeteg, vagy sértett fél kiszámíthatatlan bosszújától. Talán még boldogabbnak és kiegyensúlyozottabbnak is tudhatom magam náluk, hiszen önmagamon kívül senkinek sem ártottam soha, ha rászedtem, bizonytalanságba taszítottam, bukása felé sodortam valakit is, az egyedül és kizárólag magam voltam, ezért hát nem illethetnek szemrehányással. Az öncsalás bocsánatos bűn, nem mondanám, hogy nem ártalmas, de szeretném, ha a csalás minden más fajtája végérvényesen eltűnne a föld színéről.

Rendszerint gyötrelmes volt az álomból való ébredés; nem rendelkeztem semmiféle határozott vággyal, s egyáltalán nem akaródzott tenni valamit is, ami – ha olyan élvezetessé és kívánatosná nem is tehettem volna az életemet, mint amilyenek álmaim voltak – legalább elviselhetővé szelídíthette volna nyomorúságomat. A mama számtalanszor biztatott, hogy írjam le gondolataimat egy képzőművészeti alkotásról, hiszen tanultam anatómiát, némi pszichológiát és művészettörténetet is (soha nem tártam föl előtte lapjaimat, hogy néha megpróbálkoztam evvel a tevékenységgel), nem álltam kötélnek, mond-

ván az írásban hiába keresem a megnyugvást, többnyire dadogok, mint Vincent a borinage-i bányászok között. A környezetemben élő emberek sem bántak kíméletesen velem; ki tudja, talán gyanakvással vagy irigységgel szemlélték a magam köré varázsolt álmvilágot, emiatt iparkodtak a valóságra ráébreszteni, ami egyet jelentett azzal, hogy lépten-nyomon belém kötöttek, és kíméletlenül átgázoltak rajtam. Pedig egyetlen mód kínálkozott a védekezésre, az álmvilágba visszavonulás, ahol meséket szőhettem éppen azzal az igényességgel és aprólékos műgonddal, ahogy a szövönők készítik faliszőnyegeiket. Sokan panaszkodnak a mesék kegyetlenségére, Rousseau még erkölcstelenséggel is vádolta a fabuláírókat, de *álmodozásaiban* maga is a világ és embertársai kegyetlenségéről tesz megrendítő vallomást. (Mostanában egyetlen visszatérő olvasmányom). Lassan-lassan haladtam az öltéssel, ugyanis nem készítettem semmiféle tervet az álombéli szőnyeg végleges látványát illetően; az egyik sarokban jámbor bohóc alakja bontakozik ki, kezében nádsípot tartva önféledten tilinkózik, fejébe papírcsákót nyomott szórakozottan, melyen molnárfecske fészkel, földig érő darócruhája alól bütykös lába kandikál ki; a másikban egy aranyszállal szőtt tündér figurája libben a bohóc felé, akár egy bárányfelhő, hogy üzenetet vigyen neki egy másik világból. Minél világosabban és egyes alkotóelemeiben készen láttam a magam álomszőnyegét, egyre határozottabban az volt a benyomásom, hogy láttam már ehhez hasonló falikárpitot valamelyik honi múzeumban, de nem igyekeztem képzeletem dolgát megkönnyíteni azzal, hogy felkutatom a kiállítás katalógusát, mely apám könyvtárában megvolt, legalábbis emlékezetem szerint. Álombéli szőnyegeimen rendre felbukkantak azok az emberek, akik befolyással voltak életem alakulására; egymáshoz való viszonyukban olyan tiszta képletet alkottak, melyet a magam törvényeit figyelembe véve szabtam ki rájuk. Nem állhattak ellent szándékaimnak: én voltam a rendező. Ragaszkodtam kiváltságos szerepemhez; egyszerűen nem engedtem kizökkenteni magam privilegizált helyzetemből; épp úgy vélekedtem róla, mint Vincent van Gogh a gyógyító hatású szédületekről: *„És semmi sem lett volna kedvesebb, mint soha fel nem ébredni. Az élettől való rémület már korántsem olyan jelentős, és nem is vagyok annyira búskomor. De akaratom még nincs, vágyam alig, vagy éppen semmi, és minden, ami a megszokott élethez hozzátartozik, hasonlóan nulla”*.

A mama minden igyekezetével azon volt, hogy még az álmainkat is irányítsa (s mivel ezt csak oly módon érhettem el, ha bizonyos mértékben valóra váltja őket), ezerféle cselt eszelt ki, csak hogy kifürkészhesse titkolt álmainkat, s amint ez sikerült neki, nyomban pókként kezdte szőni hálóját körénk. Pontosan tudta, ha nem elég éber, és túlzottan nagy szabad teret hagy álmaink szövésének, a valóságtól való félelmünk és a lelkünket gyötrő melankólia egyszerűen szertefoszlik, az ő két pártfogoltja pedig feleslegesnek vélheti tüsténkedését. Ne áltassam magam tovább dajkamesével; legalább önmagammat nel

Apámmal együtt valahogy kívánatosnak is tartottuk titokkémlését és csel-szövését; hathatós közreműködésének köszönhetően ugyanis nem volt szükségünk nagyobb erőfeszítés kifejtésére, hogy elérjük a célunkat, elvégezte helyettünk a munka dandárját. Épp ezért mi magunk árultuk el álmainkat, vagy legalábbis némely részletét, ami megkönnyítette a dolgát; mi voltunk a csalók (két számító kretén), tiltakozásunk ellenére is feltétlenebbül volt szükségünk a mama zsarnoki pártfogására, mint a foggal-körömmel védelt szabadságunkra. Szédületes játék volt ez a javából, mindenki ismerte a játékszabályokat, és kényelmességből be is tartotta. Szenvedtünk; persze hihetőbb, ha azt mondom: valójában élveztük, hogy a zsarnokként ránk telepedő, sorsunkat aggályosan intéző mama nálunk is jobban szenved. Vincent-nak tökéletesen igaza van, amikor saját bőrén tapasztalván meg a nyomorúságot, efféle intelmeket ír le testvéreinek: *„Megtanulni szenvedni, anélkül, hogy panaszkodnánk, és a fájdalmat ellenkezés nélkül elfogadni – éppen ez az a pont, ahol a szédülést kockáztatjuk. Lehetséges, hogy egy másik létben ismerjük meg a szenvedések igazi okait, amelyek ebben az életben néha annyira elsötétítik a horizontot, hogy a kétségbeesve azt hisszük, a világ vége előtt állunk”*. Szegény mama, te már bizonyosan tudod mindhármunk szenvedésének igazi okát, s minden bizonnyal azon fáradozol, igen, még odaát is, hogy enyhítsd vergődéseinket.

Az asztallapra helyezett felvételeket nézem; apám, a botcsinálta művészet-történész, afféle szakértő pózában tetszeleg; egy helyütt kerek szemüvegerete kissé lecsúszik orrnyergére, s a felső szár felett hunyorogva tekint a szemlélt tárgyra, más helyütt egészen közel hajol egy alkotáshoz, akárha magába szívni óhajtana az olajfesték vagy a márvány illatát. Olyan a fizimiskája, akár egy tizenkilencedik század végi orosz értelmiségie; a külső alapján kimondott ítélet megfellebbezhetetlen: titkokat fürkésző és javíthatatlan könyvmoly, amolyan ábrándozó és félnék alkat. Talán csak a démoni vonás hiányzik belőle; félreértés ne essék, nem a perverz gonoszságra, nem az állati kegyetlenségre, nem is a fogvicsorgatásra gondolok, hanem a szelíd örültségnek egy picinyke jelére, amely, a rólam készült felvételeken, gyermeki önmagam tekintetében megpillantható. Ha kézbe venné fényképemet egy idegen, kevésbé szigorúan ítélkezne a tizenéves csibész szemében bujkáló sandaságot, makacsságot látva, mint én; ellentétben velem, tudom, hogy a felvétel készítésének pillanatában már azon mesterkedtem, miként törhetném össze apám szemüvegét, hogy a hátra lévő napokban azon sopánkodjon: alig lát valamit, s egészen közel kell lépnie egy festményhez, ha az eredeti színeket óhajtja észlelni. Marhaság? Akinek van fogalma arról, hogy olykor miféle eltérés figyelhető meg az eredeti festmény és a róla készített reprodukció színvilága között, ismeri milyen belső izgatottság és fokozott kíváncsiság keríti hatalmába a művészet iránt érdeklődő embert, ha végre szemtől szembe találja magát egy régóta megcsodálni vágyott képpel.

Jómagam éppen két kedvencem: Van Gogh és Brueghel festményeivel jártam így; nem is tudom hányféle színnyomatban láttam viszont a *Napraforgókat*, s egészen addig kétségeim voltak az albumbéli sárgák árnyalatával szemben, amíg nem szemlélhettem meg testközelből az eredeti képet, s aggályaim végleg szertefoszlottak. A lángot vető krómsárga, olykor a tikkadt föld okker színét öltötte, s ettől olyasfajta hervadtságot sugárzott, ami épp ellentétes volt a festő szándékával és lelkivilágával; máskor egy kevés narancs árnyalat keveredett a sárgába, ez pedig erotikus érettséget árasztott, a festő által megjeleníteni vágyott „legtisztább szeretettel” ellentétben. Bár az embernek lehetnek elképzelései a „napraforgó-sárgát” illetően, miért is ne, hiszen annyi minden másról alkotott fogalmat az évezredek során: a jóról és rosszról, az erkölcsről és szépről, s válságba kerülésük idején iparkodott visszatérni abszolút jelentésükhöz, hogy nincs mit mosolyogni erőfeszítésén. Csakhogy az impresszionista és expresszionista festészetben a színről alkotott elképzelések könnyen megcsalhatják a nézőt, éppen Van Gogh látomásos színvilága bizonyíték erre; sajátlagos színválasztásával- és keverésével újra meghatározza a konkrét dolgok fogalmát. Érthető hát, hogy apám sértődötten és duzzogva vette tudomásul csínytevésemet, mely elrontotta kedvét az utazásunk egész idejére: én pedig kifogyhatatlan voltam az ötletekben, miként is törhetnék borsot az orra alá.

Egy megvető gesztussal félretolom az apámat ábrázoló képeket, s a rólam készültet nézegetem. Az egyik kép tanúsága szerint, a Calais főterén elhelyezett Rodin szoborcsoport alakjai között bujkálva örökített meg engem a mama; emlékszem, az ellenségnek városkulcsot átadni kényszerülő s beláthatatlan jövőjükkel szembesülő polgárok némelyikének gögje, megvető gesztusa teljesen rabul ejtett. A gögnek nem minden változata meríti ki a nemtelenséget; bizonyos esetekben a felülemelkedettség, a tisztesség, az érinthetetlenség megnyilvánulása, s ha időnként gögösen viselkedtem, nem is akartam mást ellenfeleim tudomására hozni, minthogy kiseded játszmájukban nem ér a nevem. Ha kívülállásom kinyilvánítása ellenére is bele akartak rángatni aljas kis üzelmeikbe, részesévé kívántak tenni szánalmas hazudozásaiknak, bűntársuknak óhajtottak kikiáltani egy olyan ügyben, melyhez semmi közöm sem volt, megvetően tartam szét a kezem, mint aki azt állítja: annyit ér ártani akarásuk, mint a falra hányt borsó.

Eddigi életemben oly sok felfuvalkodott és semmire kellő embert figyeltem meg, akik meg sem próbálták elrejtteni veszteség- vagy vereségtudatukat, s csilapíthatatlan dühüket igyekeztek legyőzőjük nyakába zúdítani, hogy nem volt nehéz észrevennem valamiféle paraszti csökönyösséget, nyers úrhatnamságot és fékeveszett birtoklásvágyat arcrezzenéseikben, melyekből nyilvánvalóvá vált a számomra, előbb-utóbb erőszakosan torolják meg kárukat. A polgári nagyvonalúságnak: a bukás méltósággal való elviselésének, a talpra állásban bi-

zakodásnak, a viszonylagos vagy teljes szegénység elfogadásának semmilyen nyomát nem fedeztem föl bennük. Valahányszor legyőztem (márpedig életem a dacos ellenállások és megsemmisítő vereségek története), mindig az emlékezetből megidézett calais-i polgárok fennhéjázó gőgje rajzolódott ki az arcomra: semmit sem tartottam olyan értékesnek, hogy ne tudtam volna nyomban lemondani bármiről. Nem lenni rabja senkinek és semminek: milyen kevesen vannak birtokában e nemes bölcséletnek; szánalommal töltenek el mindazok, akik betegesen ragaszkodnak valamihez, s képesek elveszettnek hinni magukat, ha meg kell válniuk egy adott tárgytól vagy más javaktól. Volt idő, amikor elmeháborodottnak gondoltak, mert egy hozzám közel álló személynek az első szóra odaadtam akár a legértékesebb darabját is örökségemnek. Miközben gyorsan távozott a frissen szerzett zsákmánnyal, nehogy meggondoljam magam, és alkalmam legyen visszakérni, meglehetősen jól mulattam a kapzsiság és birtoklási vágy megnyilvánulásán, s azon, hogy még csak egy perce volt tulajdonosa az ajándékba kapott tárgynak, máris hatalmába kerítette a félelem, hogy elveszítheti, s inkább rúgta fel a barátságot, mintsem elszántságot mutatott volna jellemgyöngeségével szemben. Azt hiszem túlságosan nagy kísértés volt barátaim és ismerőseim számára az örökségem; szerintük várható volt, hogy igen hamar elherdálom; s nem szerettek volna kimaradni az osztogatásból. Alig-alig akadt közöttük olyan, aki ne ácsingózott volna valamire, tudom is én, apám egy könyvritkaságára, íróasztala ékének számító bronzöntvényére, a mama törött aranykarperecére, festett kínai kávéskészletére. Ha valamelyikük fillérekért vagy ingyen kapott tőlem egy értékes darabot, egyszeriben hátat fordított nekem; ha pedig nem mutattam hajlandóságot a balek szerepére, akkor is hasonlóan jártam: nem sok jóra számíhattam tőlük, különösen azután nem, hogy kisemmiztem magam. Legtöbbjüket hiába hívogattam telefonon, amikor bajban voltam (néha ugyanis egy lyukas garas sem maradt a pénztárcámban, és bizony száraz kenyeret majszoltam konzervhallal, vagy a piaczás után pulton hagyott lucskos gyümölcsökkel kellett beélnem), nem hittek nyomorúságomban, mivel úgy gondolták, hogy bőségesen van még mitől megválnom, és némi tartalékkal is rendelkezem. Kétségbeesett segélykérésemet gyakorta elintézték egy jó tanáccsal: „adj el valamit, édes öregem, s ne idd el rögtön az árát annak, amit elkótyavetyéltél”; máskor pedig egyértelművé tették, hogy nem kívánatos személynek tartanak. „Bajban mutatkozik meg ki a barát”, szokták mondani, s noha két évtizeddel korábban még összeszámolni is nehéz lett volna őket, az utóbbi években hozzá kellett szoknom, hogy szép lassan elkopnak mellőlem. Igyekeztem hát a leghűségesebbeket és az újonnan szeretteket megtartani, ezért sem fukarkodtam utolsó javaim jótékony osztogatásával.

Egyébként is, szerettem látni mások arcán az örömet, melyet nagyvonalúságommal okozhattam; miért is ne lennék önzetlen, ha számomra nincs érté-

kük a tárgyaknak, másvalaki pedig majd eleped értük, s én teljesíthetem mohó szerzési vágyát. Senki se higgye, hogy az egyik tulajdonsága az önzetlenség, aminek révén bizalmas társat szerezhetnek maguknak. Épp ellenkezőleg tapasztaltam, noha bizonyosan léteznek hozzám hasonlók is. Volt egy agglégény ismerősem, akinek már a szülei is egyikek voltak; nem szerelemből házasodtak, inkább a paraszti birtok gyarapítását és megőrzését tartották szem előtt, s maguk is konokul ragaszkodtak őseik alapelveihez, hogy elegendő egy gyermeket nemzeni a birtok átadásához, bele sem gondolva abba a lehetőségbe, akadhat egy olyan leszármazott, aki egyszerre véget vet az örökösödési láncnak. Ez a renitens leszármazott az én ismerősöm volt, aki sosem tapasztalt szeretetet a szülei részéről: sem egymás iránt, sem pedig az ő irányába. Az örökös kuporgatás, a zsugoriság szellemében cseperedett föl, s annak ellenére, hogy elhagyta a családi gazdaságot és tanár lett, foggal-körömmel ragaszkodott a földhöz, sőt, időről időre újabb taggal gyarapította leendő örökségét. Egy olyan parányi és sötét garzonlakásban nyomorgott, hogy az ágy mellett szűkösén fért meg az asztala karosszékeivel egyetemben; jellemző volt otthona méreteire, hogy egy alkalommal, amikor cipőt vásárolt magának, némi iróniával azt válaszolta az őt faggatóknak: „azért viszem haza az üres cipős dobozt, hogy legyen egy kis szobám is”. Ugyan ki tudhatta volna róla, hogy a Duna mellett saját nyaralója, szőlőskertjei és szántói vannak, melyeket rendre kiadott haszonbérbe. Saját bevallása szerint a tanítási időben az iskola menzáján étkezett, hétvégeken pedig konzervet melegített; nem dohányzott és inni is csak módjával ivott, csak-hogy félre tehesse megtakarított pénzét földvásárlásra. Szeretőivel (egyébként szép számmal akadtak), fösvény volt a végtelenségig, soha egy csokor virággal, csipkés alsóneművel nem kedveskedett volna nekik; s ha egyiket-másikat meg is hívta vacsorázni, mindig valamelyik kiskocsmába invitálta kedvesét: menüt enni. Bár inkább természetes férfiasságáért vonzódtak hozzá, mintsem az egyébként is titkolt vagyonáért, állandóan attól rettegett, hogy valamelyik nő kipuhatolja titkát és behálózza őt, ezért inkább igyekezett idő előtt véget vetni valamennyi viszonyának, még ha egyre fenyegetőbbé is vált a veszély, hogy mindörökre magányos marad. Hagyján, hogy a szeretőivel szemben fösvény volt, magával szemben egyenesen faszarinak bizonyult, kollégái társaságában mindig a legolcsóbb sört kérte ki, évekig járt ugyanabban a kitaposott cipőben, feslett felöltőben, s ahogy öregedett, elhullajtott fogait sem iparkodott pótoltatni. Amikor hatvan felé teljesen magára maradt, ismerősei legnagyobb csodálkozására „megbuggyant”; noha bármely szeretőjét maga mellé vehette volna élettársnak, aki talán még egy gyermekkel is megörvendezteti, nem ezt tette. Gondolt egy merészet, és egy mélyen vallásos diáklányra íratva minden vagyonát, hogy tanulhasson és boldoguljon az életben. Semmiképpen sem nevezném nagyvonalúságnak tettét, a magam részéről még örültséget sem feltételezek szándéka hátterében. Inkább azt gyanítom, apja halála után megszűnt benne mun-

kálkodni a nyomasztó bizonyítási kényszer, talán már a tulajdonlás terhéből is elege lett, egyszeriben szabadulni próbált egész addigi élete rögeszméjétől: a földvásárlástól. Különös testamentuma után sem lett kevésbé önző és fősvény, mint volt korábban; rigolyái egyre elviselhetetlenebbé tették, önmaga számára is kellemetlen társnak bizonyult.

Mint mondtam, nem ragaszkodtam örökségem semmilyen darabjához, nyílt szívvel és fájdalom nélkül váltam meg bármelyiktől. Az viszont mulatságos volt számomra, hogy az egyik barátom, megkaparintván apám évtizedekig féltve őrzött tusrajzát, melyen a híres festő két parasztféjet skiccelt föl, azonnal kettévágta az öreg papírost, mert zavarta a szokatlan kompozíció. Persze, azt, amit én mulatságosnak gondolok, egészen másféleképpen magyarázhatja másvalaki. Számtalanszor megfigyeltem, hogy egy tárgy újdonsült tulajdonosa, szinte a birtokba vétel pillanatában átalakítja vagy megváltoztatja az eladdig csodált és megszerezni óhajtott tárgy jellegét; ki tudja, talán saját ízlését érvényesítendő, talán feledtetni kívánva az előző tulajdonos kilétét, talán a jobb hasznosításra hivatkozva teszi. Egy tárgy eredeti állapotának és funkciójának e kényszeres átalakítását, részben a tárgy és a körötte képződött varázslatos aura iránti tiszteletlenséggel, az elmúlt korok szellemiségének lebecsülésével, részben pedig a parvenük minden áron való különbözni akarásával és ostobaságával szoktam magyarázni saját magam számára. Bármennyire is gyűlöltem apám örökségét, s éreztem időnként késztetést arra, hogy kárt tegyek egy darabjában, sosem állt szándékomban a saját ízlésemnek megfelelően átformálni a tárgyakat, inkább környezetemet alakítottam hozzájuk.

Gyakorta faggatom magam, az évekig semmittevéssel és haszontalan bolyongással idejét töltő hasonmásomat: érdemes-e egyáltalán megannyi felesleges dologra vágyakozni, megszerzésükért annyi erőfeszítést kifejteni? Felidézem emlékezetemből egykori osztálytársaimat, beérkezett tudósok, neves orvosok és sikeres vállalkozók szinte mindannyian; nem csoda hát, ha méla undorral viseltettek irántam. Tudtommal szép új házuk, méregdrága autóik, pompás hegyi nyaralójuk, és őszintén mondom: irigylésre méltó szeretőik vannak, egyszóval nagykanállal habzsolják az életet. Hozzájuk képest nemcsak hogy élhetetlen alak vagyok, de egy senki is, aki mondhat bármit, szavainak nincs súlya, mivel a darabka kenyeret sem szolgálta meg, amelyért olykor kilincsel. Szókratész és Szent Ferenc hiába érvelne előttük a szegénységről, lemondásról, belátásról, süket fülekre találnának, úgy kezelnék őket, mint egy vásári komédiást. A szférákhoz tartozni, irigyelt hírességnek lenni, magukat kiváltságosnak tudni vonzóbb, mint bármi másféle életforma, melyet egyen értékűnek vallanak a semmittevéssel. Boldognak vallom magam, hogy a mama szándékával ellentétben, a lemondás gesztusát gyakorolhattam, s amíg mások a lelküket

is eladták, csakhogy valamit a sajátjukénak tudhassanak, önszántamból mondtam le a tulajdonlás fárasztó terhéről. „Bandikám, a függetlenséget és a szabadságot a javak biztosítják. Jó apád és én gondoskodtunk a jövődről, csak meg kéne emberelned magad. Olyan nehezedre esik megbecsülnöd, ami van, édes kisfiam? Másnak még a betevő falatra is alig futja. Te pedig sosem ismerted azt a szót, hogy nincs”, intett gyakorta. Nem tudom, hogy a mama által használt „megemberelni” kifejezés arra utal-e, hogy képesnek kellett volna lennem megtartani, sőt, gyarapítani örökségemet, akár azon az áron is, hogy félretéve aggályaimat, élek a kiváltságos helyzetem adta; vagy pedig arra, hogy felhagyok az értelmetlennek tartott lázadással és önemésztéssel, s ha utólag is, de csatlakozom a gimnáziumi klán tagjaihoz. Ezekhez a valóban nagyszerű, sikeres, szüleik által teremtett kiváltságos helyzetükhöz ragaszkodó, korábban velem bizalmas viszonyt ápoló társakhoz, akiktől azt remélte a mama, hogy jobb belátásra bírnak.

Ó, ha ma ismernéd őket, mama, te nagy emberismerő, korábbi életem szorgos alakítója, megértenéd, miért is mondom: mégsem szeretnék a helyükben lenni. Ugyanis napi tíz-tizennégy órát robotolnak, s noha már rég nem a biztos megélhetés biztosításáért, gyermekeik gondtalan jövőjéért hajszolják magukat, képtelenek leállni, mert egyszerűen munkamániássá váltak. Ezt tartsam követendő példának? Ezt a józan ésszel megmagyarázhatatlan önkínzást, tagadhatatlan életcéltevesztést? Ha látnád őket mama, te, aki örökké aggódtál egészségemért, törekeny alkatomért, s észbe vennéd, hogy mind gyomorbetegségeim és eszelősek, lépten-nyomon gerincbántalmakra és szédülésre panaszkodnak, képtelenek huzamosabb ideig vezetni a méregdrága autójukat, szenvednek a tengerparti nyaralásuk alatt, a boldogtalanságtól oly elgyötört ábrázatuk, akár egy haldoklóé, talán kevésbé szégyenkeznél miattam. Azt is elmondom neked, mama, hogy a többségük persze rég elvált (az egykor oly szemérmesen szűzies lányokat, a klán rátarti és kiváltságos fruskáit sem kímélte meg ettől a sors), mégis oly megveszekedetten akarnak bizonyítani – nem is tudom kinek –, hogy időnként kedvem volna az orrukra koppintani. „Nono, barátocskáim, és a züllés, önpusztítás útján elinduló, vagy legkülönbözőbb betegségben szenvedő gyermekeitek vajon miért utálnak oly fenemód benneteket? Ugyan miért is követik inkább az én példámat a szédületben, mintsem tiéteket a hasztalan vagyunkuporgatásban? Miért bukdácsolnak az iskolában, hogy az örületbe kergessenek benneteket? Hogyan vélekedjem arról, hogy büszke hitveseitekkel, korábbi csatáitok zászlóvivőivel képtelen vagytok emberi módon szót váltani, s inkább kisebb vagyont fizettek nekik azért, csakhogy megszabaduljatok tőlük? Miféle kiváltságról és kiválóságtudatról beszéltek nekem, ha magányosan ültök kincses ládikáitokon, s a gyermekek zsarolásától és hazudozásaitól félték, szeretet helyett filléres örömet kaptok szeretőitektől, egymásra is gyanakodva néztek, s egyedüli menedéketek a munkába temetkezés?”

Mármost bármilyen szomorúan állok is pénz dolgában negyvennégy éves fővel, s magántitkárként pártfogóm kegyelemkenyerét eszem, nem akarom át-
lépni saját árnyékomat, nem áll szándékomban, hogy a világ megbecsülését ki-
vívjam magamnak bizonyos szolgálatok fejében. Hogy mire gondolok? Tény,
hogy amióta zablát vetettem szenvedélyeimre, s kivasaltabb lett a magánéle-
tem, az egykori klán némely tagja újra bizalmába fogadott, s tőlem, a pokol-
járótól kér tanácsot magánéleti gondjai megoldására. Nem az a szégyellni való
szánalmas alak vagyok ma már, legalábbis az ő szemükben, mint akinek tartot-
tak, amíg sütkéreztek a dicsőségben. Nem áztatom magam azzal, hogy többet
tapasztaltam volna a nyomorúságomból, mint egykori diáktársaim a szakmai
sikerből és magánéleti bukásukból, épp ezért könnyebben is viselem el a ku-
darcot, a csalódást, az egyedülletet, ami beárnyékolja és megkeseríti az élete-
met. Kárörömet sem érzek amiatt, hogy ha évtizedekkel később is, de közülük
is sokan megtapasztalhatták a lelki nyomorúságot, az „élhetetlenek” vergődé-
sét, környezetük képmutatását, azt az álságos erkölcsösséget, melynek nevében
azonnal kegyvesztetté válik, aki megsérti a játékszabályokat s nem ad a lát-
szatra.

FONTOS SÁNDOR